



**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

на пошану професора Шинкарюка А.І. та
100-ї річниці заснування Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

**МАТЕРІАЛИ
У МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**



Національна академія педагогічних наук України
Міністерство освіти і науки України

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології

Кафедра загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Спільна наукова лабораторія психології навчання Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка та Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

Кафедра практичної психології Херсонського державного університету (Україна)

Кафедра соціальної педагогіки Інституту педагогіки

Жешівського університету (м. Жешів, Республіка Польща)

Академія імені Яна Дугоша в Ченстохові

(м. Ченстохова, Республіка Польща)

Кафедра психології Брестського державного університету

імені О.С.Пушкіна (м. Брест, Республіка Білорусь)

Кафедра психології Білоруський державний університет

(м. Мінськ, Республіка Білорусь)



**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

на пошану професора Шинкарюка А.І. та
101-ї річниці заснування Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

МАТЕРІАЛИ

V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

24 жовтня 2019 року

**Кам'янець-Подільський – Київ – Херсон – Жешів – Брест – Мінськ,
2019**

УДК 159.9.07
ББК 88.3я431
А 43

Рецензенти:

У. Група-Мьонск – доктор педагогічних наук, Жешівський університет, м. Жешів, Республіка Польща

І. В. Ващенко – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Міжнародна редакційна колегія:

С.Д. Максименко, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г.С. Костока НАПН України (головний науковий редактор), (Україна); **Л.А. Онуфрієва**, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри (головний редактор), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **Аркадіш Мансєй**, професор, доктор габлітований, Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові (Республіка Польща) (заступник головного редактора); **Марек Палух**, професор надзвичайний, доктор габлітований гуманітарних наук, Інститут педагогіки, Жешівський університет (Республіка Польща) (заступник головного редактора); **Беата Аніа Пехота**, доктор гуманітарних наук, Державна Вища школа заводова ім. С. Пігонія у м. Кросно, м. Кросно (Республіка Польща) (заступник головного редактора); **І.О. Фурманов**, доктор психологічних наук, професор, Білоруський державний університет (Республіка Білорусь); **О.І. Медведська**, кандидат психологічних наук, доцент, Брестський державний університет імені О.С. Пушкіна (Республіка Білорусь); **В.І. Шебанова**, доктор психологічних наук, професор, Херсонський державний університет (Україна); **Н.І. Тааровська**, кандидат психологічних наук, доцент, Херсонський державний університет (Україна); **В.І. Сівак**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **Л.М. Вовідко**, кандидат педагогічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **І.Л. Рудевич**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **Н.С. Ставіна**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **О.В. Гудима**, кандидат психологічних наук, доцент, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **Р.Т. Сімко**, кандидат психологічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна); **О.А. Чекаська**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри (відповідальний секретар), Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Україна).

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 9 від 25 вересня 2019 р.)*

А43 Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на пошану професора Шинкарока А.І. та 101-ї річниці заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка): Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006» – 112 с. – Укр., рос., польсь., англ.

У матеріалах V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» окреслено проблеми експериментальної психології, висвітлено теоретико-методологічні та практичні підходи щодо розвитку особистості; результати емпіричних досліджень у галузі психології й педагогіки.

Матеріали учасників конференції адресуються фахівцям та усім, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 159.9.07
ББК 88.3я431

© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019

ЗМІСТ

Максименко С.Д. Теоретичний підхід Г.С.Костока до проблеми навчання і розвитку	6
Бахіна А.В. Психологічні особливості професійного вигорання педагогів та засоби його профілактики	9
Бірюкова В.О. Специфіка ставлення до навчання успішних та неуспішних студентів із домінуванням різних видів мотивації	12
Ващенко І.В., Курмач Н.В. Емпіричні референти емоційного інтелекту керівника	15
Ващенко І.В., Поваляєва П.В. Семантичне поле поняття «конфлікт»: емпіричний ракурс	18
Гончарук Н.М., Мельник О.М. Шляхи формування вольового компоненту поведінки у підлітків із девіаціями	20
Гоцуляк Н.Є., Куриця Д.І. З історії психології сексуальності	24
Гулис І.А. Структурно-динамічні характеристики аксіопсихологічного проєктування життєвих досягнень педагогів	28
Гудима У.В., Гудима О.В. Математика в психології: історичний аспект	31
Дюк Н.М. Експериментальне вивчення відповідальності як професійно значущої характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів	35
Жовта А.В. Особливості розвитку мислення у підлітковому віці	38
Коваль І.В., Гаприлюк І.А. Психологічні засади навчання іноземної мови студентів технічних спеціальностей закладу вищої освіти	41

Наочно-дієве мислення (40% учнів) властиве людям справи. Про них говорять: «Золоті руки!» Вони краще засвоюють інформацію через рухи. Зазвичай вони володіють хорошою координацією рухів. Їх руками створений світ. Без них неможливо реалізувати найбільш цінну ідею.

Абстрактно-символічним мисленням (15% учнів) володіють багато людей науки. Люди з таким типом мислення можуть засвоювати інформацію за допомогою математичних кодів, формул і операцій. Завдяки особливостям такого мислення на основі гіпотез зроблено багато відкриттів у всіх галузях науки.

Словесно-логічне мислення (18% школярів) відрізняє людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом. Завдяки розвиненому словесно-логічному мисленню учні можуть сформулювати свої думки і донести їх до людей.

Наочно-образним мисленням (23% учнів) володіють люди з художнім складом розуму, які можуть представити і минуле, і майбутнє.

Креативність – це здатність мислити творчо, знаходити нестандартні рішення. Креативністю може володіти людина з будь-яким типом мислення. Це виняткова і нічим не замінима якість, що відрізняє талановитих і успішних людей в будь-якій сфері діяльності. Цей тип мислення притаманний 4% досліджуванім.

Висновки. Отже, підлітковий вік є сенситивним для розвитку поняттєвого мислення. Основними соціальними чинниками встановлення словесно-логічного пізнання є навчання та спілкування. Ефективний розвиток пізнавальної та когнітивної сфери у підлітків можливий лише при спільних зусиллях як з боку педагогів так і батьків з урахуванням інтересів та можливостей дитини.

Психолого-педагогічні рекомендації вчителям загальноосвітніх закладів щодо розвитку мислення учнів дозволять створити найсприятливіші умови для розвитку особистості підлітка.

Список використаних джерел:

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібн. / О.В. Скрипченко Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Каравела, 2012. – 400 с.
2. Вишковський І. Методи пізнавальної діяльності // Психолог – 2004. – №21-22. – С. 100–114.
3. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник / Р.В. Павелків. – Вид. 2-е, стер. – К. : Кондор, 2015. – 469 с.
4. Савчин М. В. Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.В. Василенко. – К. : Академвидав, 2006. – 360 с.
5. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник. – К. : Каравела, 2007. – 400 с.
6. Якиманская И. С. Знание и мышление школьника / И. С. Якиманская // Серия «Педагогика и психология». – М., 1985. – № 9. – 80 с.

І.В. Коваль, кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет,

м. Хмельницький, Україна
І.А. Гаврилюк, студентка 3 курсу факультету іноземної філології,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток сучасного суспільства та умови підготовки майбутніх фахівців вимагають значного покращення рівня викладання та оволодіння іноземною мовою у закладах вищої освіти (ЗВО), зокрема у технічному навчальному закладі вищої освіти. В епоху входження України у світовий та європейський простір все нагальніше постає зазначена проблема.

Вітчизняні дослідники зазначають, що «проблема засвоєння іноземної мови студентами-майбутніми фахівцями являє собою найважливіший складний та багатоаспектний процес, стрижневий компонент якого складаються зі змістовної, операційної та мотиваційної сторін. Повноцінна організація цього процесу потребує більш ґрунтовної деталізації дидактичних принципів за рахунок теоретичних і методичних розробок, спрямованих на оптимізацію і удосконалення процесу оволодіння іноземною мовою студентами-початківцями майбутніми фахівцями з уможливленням практичним використанням у майбутній професійній діяльності» (Гаврилюк, Онурфієва, 2019).

Вивчення іноземної мови – ні що інше, як набуття здатності до «спериментування» мислення з однієї мови на іншу. Тому, справжнім критерієм рівня володіння іноземною мовою є редуція (в ідеалі – до нового зникнення) участі рідної внутрішньої мови у породженні висловлювання: за так званого «перекладного» знання іншої мови (дочетніше, елементів іншої мови), володіння нею супроводжується внутрішнім мовленням («думанням») рідною мовою, «частково перекладний» рівень зменшується появою внутрішньої іноземної мови, проте, не досягла автономності (Китайгородская, 1986). Отже, ідентифікація навичок слухання, артикулювання, інтуїтування, письма обов'язково повинно випереджувати осмислення власне змісту мовного матеріалу, оскільки внутрішнє мовлення рідною мовою залишається більш сильним і не «пропускає» іншомовне.

Сам процес розуміння інтерпретується як особливий мисленнєвий процес, що здійснюється на основі двомовності. Процес розуміння являє собою можливо найскладніший з психологічних процесів, у який органічними складовими входять антиципація, вірогіднісне прогнозування, специфічна прогностична здатність, логічне мислення, здатність до семантичного переструктурування та ін.

Розуміння може здійснюватися на різних рівнях, починаючи від «простого називання», коли процес розуміння будується на мінімумі знань,

на рівні «входження в текст», поступовий специфікації значень слів, виявлення контекстового значення аж до об'єднання значень слів у загальний, спільний зміст, «сплав значень», завдяки якому і досягається результат, тобто «розуміння». Можна додати, що вищим рівнем розуміння слід вважати побудову нового контексту і нового контекстового значення.

В залежності від швидкості, глибини, та міри осягнення логічних відношень у тексті, прихованого смислу, контексту та інших параметрів, вирізняється і різна кількість рівнів розуміння. Порівняє «розширення» глибини предмету, що передбачає зміну від дифузного, неточного, неясного – до повного, деталізованого, структурованого, до з'ясування підтексту.

Про розгляді процесу розуміння потрібно не випускати з поля зору те, що ця складна мисленева діяльність виконує і власне пізнавальну, але і комунікативну функцію; «розуміння – це діяльність, за допомогою якої здійснюється акт спілкування». Так, З.І. Кличницька пропонує таке визначення розуміння (в контексті діяльності особистості): це з'ясування а) зв'язків і відношень об'єктів (явищ), про які говориться у повідомленні, до об'єктів та явищам реальної дійсності; б) зв'язків та відношень, що існують між об'єктами та явищами, які описуються у повідомленні; в) ставлень, які виникають до них у того, хто говорить чи пише; г) ставлення повідомлюваного та його автора до реципієнта (Кличницька, 1973 : 224). Це висуває проблематику мовленевої діяльності до проблем стосовно взаємодії між людьми, що встановлюються під час спілкування через посередництво текстів: розуміння тексту означає насправді розуміння іншої людини через текст. Розуміння може відбутися, якщо відправник та одержувач формують і формують спільну систему смислів, які, зокрема, відображають певний комунікативний намір, тому що текст створюється як певне повідомлення про предмети та явища дійсності, що відображає ставлення до них того, хто говорить, і розрахованого на здійснення певного впливу на того, хто отримує це повідомлення (Коваль, 2014).

Чималий внесок у розуміння процесів оволодіння іноземною мовою як опанування іншомовною діяльністю здійснила І.О.Зимняя, теорія мовленевої діяльності якої є варіантом вдалого синтезу різних теоретико-методологічних положень, і водночас являє собою хороши прикладом вдалої методологізації, теорія філософськи-методологічно базується на діяльнісному принципі, лінгвістично на кращих ідеях В.Гумбольдта, Ф. де Соссюра, Л.В.Щерби, психологічно на поглядах Л.С.Віготського та С.Л.Рубінштейна щодо розвитку мови і на теорії діяльності О.М.Леонтьєва (Коваль, 2014). Обґрунтована, чітка і детальна структура всієї концепції, яка на сьогодні є найбільш розробленою теорією, дозволяє застосувати її як у дослідницьких цілях, так і для практичного використання. Прикладна цінність цього підходу полягає в тому, що він відкриває можливість формування і вдосконалення іншомовних здібностей через цілеспрямований розвиток у наукованих конкретних мовленневих

висловлювань, які забезпечують легкість і високий темп засвоєння іноземної мови.

Враховуючи свій власний понад двадцятирічний досвід викладання іноземної мови на немовних спеціальностях ЗВО, сучасна вітчизняна дослідниця Л.А.Онуфрієва констатує: «Використовуючи досвід викладання іноземної мови на немовних спеціальностях ЗВО, під час опрацювання спеціальної фахової літератури перед студентами постають такі завдання, які вони намагаються успішно вирішити:

- отримання нової інформації з фаху, яка сприяє доповненню і поглибленню знань зі спеціальності, яких вони набувають під час вивчення профільних дисциплін;
- формування необхідних навичок для подальшого самостійного читання літератури за спеціальністю;
- здійснення анування і підготовка до реферування фахової літератури іноземною мовою.

Саме тому навчання читанню з фаху вимагає від студента не лише «пасивного» сприйняття тексту, а усвідомлення і перевірки інформації, викладеної у такий текст. При цьому аудиторна робота зосереджується на студентах, а не на викладачеві. І основне те, що на студентів лягає відповідальність за їх навчання. Й оволодіння навичками читання, перекладу, розуміння й інтерпретації фахового тексту та спілкування на фахово зорієнтовані теми. Усе це уможливило формування у студентів навичок читання й перекладу фахових текстів, підвищує мотивацію навчання у студентів-майбутніх фахівців, сприяє їхньому професійному розвитку і основне, покращує засвоєння ними німецької мови професійного спрямування» (Онуфрієва, 2013). Дослідниця переконала, що «одним із ефективних засобів мотивації до вивчення іноземної мови слугують тексти, ці присвячені основам і проблемам майбутньої професійної діяльності. Ці проблеми існували раніше та існують і зараз, цікавлять молодь. Рівень інтересів студентів до змісту електронних носіїв залежать поєднується із досвідом їх власної майбутньої професії, дозволяла, і тому урахування цієї обставини виступає вагомим мотиваційним чинником» (Онуфрієва, 2014).

Висновки. Вважаємо доцільним також притриматись думки щодо фахового спрямування навчання та оволодіння іноземною мовою студентами у технічному ЗВО та намагатимось врахувати мовою її у нашій подальшій науково-педагогічній діяльності, акцентуючи увагу на сучасних досягненнях техніки. До основних факторів, що сприяють успішності навчання студентів іноземної мови, віднесемо загальні здібності особистості, рівень її активності, позитивна мотивація, здатність сформувати адекватний стиль навчальної діяльності та стиль саморегуляції, проте на особливу увагу заслуговує саме фахове спрямування навчання й оволодіння іноземної мови у технічному ЗВО. Питання про «практичне використання» іноземної мови студентами залишається актуальним, так як приводить до розгортання їх потенцій,

щодо перетворення оточуючого світу, формування активної життєвої позиції, виховання їх, як творців нових знань, цінностей, відносин.

Список використаних джерел:

1. Гаврилюк І.А., Онуфрієва Л.А. Іншомовна комунікативна взаємодія в контексті навчальної та професійної мобільності майбутніх фахівців. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин. 23 квітня 2019 р.*: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019. С. 155–159.
2. Китайгородская Г.А. Методические основы интенсивного обучения иностранному языкам. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1986. 176 с.
3. Клычкова З.И. Психология обучения чтению на иностранном языке. Москва : Просвещение, 1973. 224 с.
4. Коваль І.В. Сучасний стан проблеми навчання іноземної мови студентів вищого технічного навчального закладу: психологічний аспект. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський*: Аксіома, 2014. Вип. 26. С. 244–254.
5. Онуфрієва Л.А. Теорія і практика іншомовної комунікативної взаємодії у підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський*: Аксіома, 2014. Вип. 23. С. 473–491.
6. Онуфрієва Л.А. Особливості навчання і викладання німецької мови професійного спрямування на немовних спеціальностях ВНЗ у сучасних умовах. *«Wschodnie partnerstwo – 2013». Volume 15. Filologiczne nauki. Materiały IX Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. Przemysl. Nauka i studia, 2013. S. 63–66.*

А.А. Ковальчук, аспірантка кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТОВАНІСТІ ОСОБИСТОСТІ

Динамічне сьогодення загострює проблему адаптаційних можливостей особистості. Швидко зростаючий темп життя, не лише актуалізує потребу у психологічному комфорті й психологічній захищеності, а й вимагає підготовленості до ефективного вирішення ускладнених проблем. Одним із ключових питань у цьому контексті є

визначення адаптованості особистості, яка привертає дедалі більшу увагу вчених і практиків.

Міра досліджуваності проблеми у працях вітчизняних і зарубіжних вчених демонструє широкий арсенал наукових доробок, в яких вивчені багатогранні розкриті, починаючи з особистісного та групового рівня адаптації, впливу плинності часу на його трансформацію, результату адаптації і завершуючи станом суб'єкта (В. Безносіков, В. Гриценко, О. Желітков, І. Кражева, Л. Петровська, М. Ростовцева та ін.). Так, в Безносіков [2] пропонує адаптованість визначати за допомогою особистих та суб'єктивних критеріїв. До перших науковець відносить ознаки виробничої діяльності суб'єкта адаптації, стаж роботи, офіційний статус, освіту тощо, а до суб'єктивних – задоволеність, відносини, ціннісні орієнтації, спрямованість, соціальні установки, втримання трудової дисципліни, громадську активність, прагнення до підвищення професійної кваліфікації та ін. Схоже розуміння адаптованості віднаходимо в роботах М. Ростовцевої [9]. Дослідниця вважає, що відносно адаптованість, як результат адаптації, можна за діагностувати суб'єктивними вимогам соціального середовища і суб'єктивними (внутрішня задоволеність) критеріями.

Не менш цікавим підходом є дослідження успішності соціально-психологічної адаптації особистості в нових соціокультурних умовах існування, який запропонований В. Гриценко [4]. Вчений наголошує на доцільності аналізу соціально-психологічної адаптації особистості за критеріями групового або індивідуального аспекту. Так, автор до показників продуктивності адаптації на груповому рівні відносить: задоволеність стосунками з новим оточенням; позитивну соціальну (етнічну) ідентичність; позитивний образ «Ми» і позитивний образ «Вони»; міжгрупову толерантність. Серед критеріїв адаптації на особистісному рівні автором виділяються: актуалізація розвинених потреб в самоповазі та самоактуалізації; задоволеність професійною діяльністю як найважливішою умовою реалізації потреби в самоактуалізації; задоволеність сенсом життя й оптимістична оцінка життєвої ситуації; висока активність, емоційна стабільність, інтернальність locus контролю [4, с. 19].

На думку Л. Шпак [10], суб'єктивними ознаками соціокультурної адаптованості є: задоволеність своїм становищем у системі соціальних відносин; свідоме підтримання норм і традицій соціокультурного середовища; прагнення і готовність збагатити зміст, форми і способи взаємодії з цим середовищем. Як бачимо, виявлені суб'єктивні критерії адаптованості особистості відображають зміни на всіх рівнях особистісної сфери – когнітивному (інформованість про нове середовище), емоційному (задоволеність різними сторонами життя), ціннісному (зміни у системі відношень), поведінковому (досягнення у галузі діяльності та спілкування, соціальної активності та ін.). До основних об'єктивних ознак адаптованості автор відносить такі: зростання творчої активності в соціокультурних процесах даного середовища і всього суспільства; збагачення змісту і